

Dr. Nagy László, a veszprémi múzeum harmadik igazgatója (1936–1949)

REGENYE JUDIT

A veszprémi múzeumigazgatók közül az első, Laczkó Dezső nevét mindenki ismeri. A régészet iránt érdeklődők, ha másért nem, akkor Baláca feltárása kapcsán hallottak már az utána következőkről, Rhé Gyuláról is, és sokan emlékeznek még a 60-as, 70-es évek legendás igazgatójára, Éri Istvánra. Nagy László neve kevésbé ismert, kevesebbet hivatkozunk rá, pedig 13 éven keresztül vezette a múzeumot a 30-as, 40-es években, az intézménnyé szerveződés szempontjából meghatározó időszakban. Életrajzi adataiból¹ látjuk, hogy sokoldalú képzettséggel és némi múzeumi szakmai gyakorlattal rendelkezett már Veszprémbe érkezésekor. Szülőhelye Jác/Jacovce (Nyitra megye), ahol 1904. október 4-én született, közel esik Trencsénhez, Laczkó Dezső szülőhelyéhez. Különös véletlen, hogy a múzeum két igazgatója is a Veszprémtől távoli Felvidékről származott. Kecskeméten érettségizett – megint egy érdekes közös szál – ahol 35 évvel korábban Laczkó Dezső rövid ideig tanított. Nagy László pályája legalábbis a helyszíneket illetően néhány évtizedes késéssel lényegében párhuzamosan futott Laczkó Dezsőével, de valószínűleg személyesen nem találkoztak.

Budapesten szerzett diplomát 1927-ben magyar és latin szakon, majd dokto-rált 1929-ben a magyar irodalom korai barokk korszakából. Filológiai érdeklődése a későbbiekben háttérbe szorult, a következő évben állami ösztöndíjasként Berlinben, Hamburgban, Drezdában és Prágában már könyvtári, régészeti, művésztörténeti stúdiumokat folytatott. Hazatérve 1933 márciusáig a Nemzeti Múzeumban volt gyakornok, itt került kapcsolatba a néprajztudománnyal Bátky Zsigmond révén, és régészeti ásatásokon szerzett gyakorlati tapasztalatot a kor egyik legkiválóbb régésze, Tompa Ferenc mellett.

Laczkó Dezső 1932 októberében bekövetkezett halála után Rhé Gyula egyedül maradt a múzeumban. Mivel egészségi állapota ingatag volt, a múzeum

¹ KŐSZEGI-KRALOVÁNSZKY 1979; SCHREIBER 1979; GYURICZA-KÓPHÁZI 2002. 644–645. o.

*Nagy László múzeumigazgató
a középrépápusztai ásatáson egy vaskori
urnasír mellett*

működése érdekében fontosnak tartotta, és komoly erőfeszítéseket tett érte, hogy a vármegye szakképzett muzeológussal töltsse be a megüresedett helyet. Jelentkeztek ugyanis szakképzetlen aspiránsok. Az 1929. évi XI. törvénycikk „a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről” e tekintetben szigorúan rendelkezett, a megfelelő képesítés mellett, ami az előírás szerint egyetemi doktorátus, egy éves szakmai gyakorlat meglétét is megkövetelte. Nagy László megfelelt mindkét feltételnek, 1933 áprilisától először ideiglenes tiszteletdíjas, majd 1935 februárjától kinevezett múzeumőrként (a muzeológus régi elnevezése) került Veszprémbe. A kinevezésig eltelt hosszú idő oka az volt, hogy korábban Laczkó Dezső és Rhé Gyula megélhetését nem a múzeumi állás biztosította, ők csak tisztelet-

díjat kaptak. Nagy László és kortársai már fizetett tisztviselőként működtek, de a fizetést a vármegyétől nem volt egyszerű megszerezni. Rhé Gyula lemondott tiszteletdíjáról, hogy Nagy László megkaphassa a neki járó fizetési fokozatot.

Három és fél év adatott Nagy Lászlónak arra, hogy Rhé Gyula mellett megismerje a múzeum gyűjteményét, a megye régészeti lelőhelyeit, mert Rhé Gyula 1936 novemberében meghalt. Az igazgató korai halála mindenkit megrendítet, a múzeum előcsarnokában ravatalozták fel. Nagy László követte őt a múzeumigazgatói székben 1949-ig, amikor a korban jól ismert módon magasan képzett, polgári származású vezetőként koholt vádak alapján elbocsátották.

Oltványi Imre, a Nemzeti Múzeum elnöke táviratilag utasította a múzeum régészét, dr. Mészáros Gyulát az igazgatói feladatok átvételére.² Jellemző az eljárásra a Magyar Rendőrség Államvédelmi osztálya számára fasiszta sajtótermékek elszállításáról készült következő feljegyzés: „Hivatkozva f. hó 19-én telefon útján történt megbeszélésre, a Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár különböző helyiségeiben elrejtett és a Magyar Nemzeti Múzeum utasítása által 1949. évi május

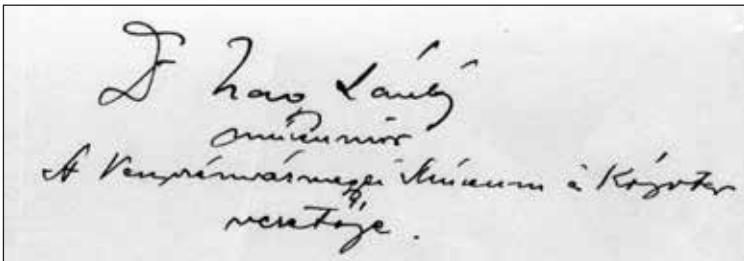
² Laczkó Dezső Múzeum (a továbbiakban LDM) Múzeumtörténeti adattár 73/7334

hó 6-án, dr. Nagy László múzeumigazgató ellen lefolytatott fegyelmi eljárás alkalmával lefoglalt alábbi (külföldi eredetű) folyóiratokat zuzdába való továbbítás céljából mellékelten megküldöm: 1./ TIME 14 db. 2./ NEWSWEEK 76 db. 3./ VICTORY 1 db. 4./ READERS DIGEST 16 db.” A dátum 1949. augusztus 19.³

Nagy László ezután évekig fizikai munkásként dolgozott, csak 1957-től kapott újra múzeumi munkát, a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa lett nyugdíjazásáig. Adattárat, régészeti bejelentő-hálózatot szervezett, Békásmegyeren késő bronzkori temetőt tárt fel és tudományos munkát végzett, a bronzkori vallást kutatta. Budapesten halt meg 1978. november 15-én. Ami magánéletét illeti, első felesége Rhé Gyula Ilona nevű lánya volt, második felesége pedig Rác Aranka könyvtáros.

A veszprémi múzeumban hivatalosan nem rehabilitálták, de a 70-es években Kralovánszky Alán igazgató buzdítására a múzeum közleményeiben publikálni kezdett, közreadta a veszprémi tobakosokról készült munkájának első részét, és már halála után jelent meg a békásmegyeri feltárás rituális leleteinek ismertetése, valamint a néprajzi tanulmány további része.⁴ Születésének 100. évfordulójáról 2004-ben a múzeum kiállítással és konferenciával emlékezett meg róla.

Nagy László régész, néprajzkutató, könyvtáros volt egy személyben, de mindenekelőtt muzeológusnak nevezhetjük. Manapság a múzeumi szakembereket tanult szakmájuk alapján említjük, a múzeumtörténet korai éveiben azonban a vidéki múzeumokban még mindenhez érteni kellett, a szakosodás csak az intézményszerveződés későbbi fokán következett be. Nagy László személyében a múzeumi szakemberek új nemzedéke került a múzeumba, a polihisztor, de a régészetet még amatőrként művelő elődök után a sokoldalúan képzett, hivatásos muzeológus. A muzeológus szó nem véletlenül kap erősebb hangsúlyt a meghatározásban. A múzeumi szakember munkája több, mint a régész, törté-

The image shows a handwritten signature in cursive script. The text reads: "Nagy László" on the first line, "múzeumőr" on the second line, and "A Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár vezetője." on the third line.

Nagy László aláírása (Dr. Nagy László múzeumőr.
A Veszprémvármegyei Múzeum és Könyvtár vezetője)

³ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/7480

⁴ NAGY 1971.; 1979.; 1984.

nész, néprajzos, művészettörténész kutatóé. A tárgyak gyűjtésén túl feladata a megőrzés is, ami a gyűjteménybe szervezést, a leltározást, dokumentálást jelenti, tehát nem csak a tárgyak, hanem a hozzájuk kapcsolódó információ megőrzését is. Mindehhez a rendszerezőkészség elengedhetetlen tulajdonság, de kell a kulturális érzékenység is mind a gyűjtés szempontjainak kialakításához, mind a közönség számára való bemutatáshoz.

A múzeum fogalmának legfontosabb specifikuma általános felfogás szerint a tárgy, a műtárgy. Műtárggyá az teszi a tárgyat, hogy múzeumi gyűjteménybe kerül, így muzeológusok által kiválasztott emléke, dokumentuma lesz egy történelmi kornak. A múzeumnak az a rejtélye, hogy képes valamit hozzáadni a benne őrzött dolgokhoz. A muzeológia a látható világ és a történelem közti kapcsolat megteremtését végzi, a tárgyak segítségével az egykor volt életet, emberi viselkedést rekonstruálja. Tehát a megőrzés nem csupán passzív funkció, egy tárgyhalmoz önmagában nem múzeum. Múzeumon ma sokkal összetettebb fogalmat értünk, mint a múltban, a múzeum régiségtár helyett ma már a múlt megismerésére ösztönző hely.

Nagy László generációja volt az, amelyik a 30-as években múzeummá szervezte a régiségtárakat, városi gyűjteményeket. Az előző századfordulón a jelentősebb városokban sorra alakult múzeumok egy-két régiségbúvár lelkesedéséből működtek. A régiségek iránti szenvedély jellemezte őket, ismereteiket a maguk útján szerezték meg, és legtöbbször kiváló régésszé képezte magát. Ilyen volt Laczkó Dezső, Rhé Gyula vagy a sümegi Darnay Kálmán, de említhetjük Móra Ferencet is. Nélkülük ma nem lennének múzeumok. De a következő nemzedék nélkül nem lenne egységes, azonos elvek alapján működő múzeumi rendszer.

A kiegyezés és 1905 között tömegesen alakult múzeumok igen vegyes képet mutatnak. A többséget egyletek alapították, mint Európában mindenütt, ezen kívül városi, vármegyei, egyházi, sőt magán alapítások is voltak. Az egységes muzeológiai gyakorlat kialakítása ilyen körülmények között nehézségekbe ütközött. Nem véletlen egyébként, hogy éppen ez az időszak a múzeumalapítások kora. A polgárosodás mértékét tükrözte, tehát presztízs kérdés volt, hogy egy város rendelkezett-e múzeummal. Hozzájárult a dologhoz az óriási építkezési, vasútépítési láz, a földmunkák során rengeteg régészeti lelet került elő országszerte.

A veszprémi múzeumot a vármegye közgyűlése alapította 1987/902. számú határozatával, miután múzeumalapítási szándékkal megalakult a Veszprém-vármegyei Múzeum Egylet. A múzeum megalapításának ügyében a vármegye vezérkarának hivatalos lépéseire azért kerülhetett sor, mert biztosítva látták a létesítendő múzeum működését az Egylet megalakulásával. Az 1903. március 10-i vármegyei határozat megalkotta a vármegyei múzeumról szóló szabályrendeletét és döntött az igazgatói állás létrehozásáról. A múzeum ennek értelmében a

vármegye törvényhatóságának tulajdona volt, felügyeleti szerve pedig a Vallás- és Közoktatási Minisztérium, mely ezt a jogkörét a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége útján gyakorolta.

A Főfelügyelőség igen komolyan vette a szerepét, a sorra alakuló vidéki múzeumokat felügyelte, valamint anyagilag segítette is ezeket a kezdeményezéseket. A módszer egyszerű volt. Az újonnan alakuló múzeum csak akkor számíthatott államsegélyre, ha nyilatkozott, hogy elfogadja a Főfelügyelőség felügyeletét, és évi jelentéseket készít a működéséről és gazdálkodásáról. Így az I. világháború előtt már 90 vidéki intézmény tartozott hozzá. A Főfelügyelőség célja a tudományos alapra helyezett egységes szemlélet kialakítása volt, ennek érdekében gondoskodott a szakemberek képzéséről. Komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy a múzeumi vezetők alapképzettséget nyerjenek. Szerencsés módon éppen veszprémi múzeum működésének kezdetén, 1903-ban szerveztek néprajzi, ősrégészeti tanfolyamot, melyen Laczkó Dezső is részt vett. Az 1903. évi tanfolyam programja szerint alapos szakképzést biztosított, a kor legnevesebb szakemberei tartották az előadásokat. Laczkó aláírta a képzés programját a résztvevőkkel, innen tudjuk, hogy Aradtól Pécsig toborzódtak múzeumőrök tanulni, köztük például Tömörkény István író, múzeumigazgató Szegedről.⁵ Laczkó Dezső fennmaradt órai jegyzetei adnak képet arról, hogy milyen kor- és tárgyismeretet oktattak. Laczkó Dezsőtől geológusként nem esett távol a rendszerező gondolkodás, a veszprémi múzeum a korai időktől kezdve gyűjteményekbe szervezve működött. Segítségére volt ebben Rhé Gyula, még jutasi állomásfőnök korában rendbe tette a numizmatikai gyűjteményt. Persze nem minden vidéki múzeumban voltak ilyen hozzáértő emberek. A Főfelügyelőség sokat küzdött a dilettáns régészeti feltárások ellen.

Amikor Nagy László a Veszprémvármegyei Múzeumba került 1933-ban, már harmincéves múlt állt a múzeum mögött. Ebben a 30 évben jelentős régészeti gyűjtést végeztek, a 10-es években szisztematikus terepbejárásokkal feltérképezték a megye lelőhelyeit és a néprajzi, iparművészeti gyűjtemény is gazdagodott. A pesti gyakornokoskodás fontos volt Nagy László szakmai karrierje szempontjából, mert egy nagy múzeumban tanulhatta meg hogyan működik a múzeum mint intézmény. Szerencsésnek mondható, hogy egy rövid ideig Rhé Gyula mellett dolgozhatott Veszprémbe kerülve, mert Rhé igen jó érzékkel bírt a régészet iránt, kiváló múzeumi szakemberré képezte magát, sokat tanulhatott tőle. Rhé Gyula 1936 novemberében bekövetkező halála után Nagy László átvette a múzeum igazgatását. Rá hárult a feladat, hogy a gyűjteményeket rendszerezze, a múzeumot a század közepének változó igényei szerint intézménnyé

⁵ LDM Múzeumtörténeti adattár 48.8411.1977

szervezze. Ez nem csupán erkölcsi feladat volt, ugyanis közvetlenül az igazgatóság átvétele előtt a Vallás- és Közoktatási Minisztérium az említett 1929. évi XI. törvény alapján a veszprémi múzeumot közgyűjteménnyé nyilvánította.

Gyűjteményszervezői, muzeológusi munkáját kiválóan tükrözi az a tény, hogy egyik első igazgatói ténykedése egy új nyilvántartási rendszer bevezetése volt 1937-ben. Nyilvántartási rendszer természetesen már korábban is létezett a múzeumban, ezt általában minden korban miniszteri rendelet szabályozza. Wosinsky Mór szekszárdi múzeumigazgató, apát-plébános, a Főfelügyelőség régészeti felügyelője által javasolt „*Utasítás a múzeumi tárgyak elkönyveléséhez*” akkor keletkezett, amikor 1901-es körútján azt tapasztalta, hogy a múzeumok nyilvántartása nem egységes.⁶ Laczkó Dezső, aki személyes jó barátságban volt a régészeti felügyelővel és sok segítséget kapott tőle a múzeum megszervezésének időszakában, természetesen ezt a rendszert követte. Vezette a Szerzeményi naplót, melybe folyamatosan számozva kerültek a tárgyak függetlenül attól, hogy melyik gyűjteménybe tartoznak, minden évben tovább folytatva a számokat. A számokat a tárgyra is ráírta, ez sokszor volt segítségünkre a tárgyak későbbi visszaazonosításánál. Szintén Wosinsky ötlete volt a közigazgatási hatóság közreműködésével minden településre szétküldött kérdőív a határban talált régiségekről, dűlőnevekről. A Kérdőpontok jó kiindulási alapot jelentettek a lelőhelyek megismeréséhez.

A 30-as évekre a gyűjtemény nagysága már új nyilvántartási rendszert kívánt meg. A Szerzeményi naplóban egy számon szerepeltek az együtt bekerült tárgyak, ezért tartotta szükségesnek Nagy László a szakcsoportok és tárgyak szerinti különválasztást. Bár már Laczkó Dezső gyűjteményekbe rendezte a tárgyakat, ez a nyilvántartásban nem jelent meg ebben a formában. Nagy László idején a következő gyűjteményi egységek működtek: könyvtár, régiségtár, néprajzi tár, képző- és iparművészeti tár, kéziratár, fényképgyűjtemény. A régészeti gyűjteményt korszakok szerint kategorizálta, az általa alkalmazott leltári szám rövidítéssel utalt a tárgy korára, tartalmazta az előkerülés évét és a sorszámot. Az őskori anyag leltározása készült el ezen a módon. A néprajzi gyűjteményben pedig tematikus kategóriákat dolgozott ki. Illusztrált (rajzokkal, fotókkal) leltárkönyvet, úgynevezett Törzskönyvet vezetett gyűjteményenként külön, melyben feltüntette a tárgyak eredeti szerzeményi napló számait is, ugyanis nem csupán az új gyűjtésre alkalmazta ezt a leltárkönyvet, hanem visszamenőleg is áteltározta a régi anyagot. Külön leltárkönyvet vezetett a fotónegatívokról. Évi jelentéseiből kitűnik, hogy az újonnan bekerült anyagot azonnal feldolgozta, nem maradt leltározatlan tétel. Ezt fontos hangsúlyozni, mert az ásatási és néprajzi

⁶ KŐHEGYI-SZABÓ 1996.

gyűjtés folyamatos volt, és mint láttuk, az újraleltározás is haladt. A növekvő gyűjtemény elhelyezési problémákat okozott. A munkajelentések állandó témája az átrendezés, új raktárak kialakítása. Ez a küzdelem egyébként máig tart.

A veszprémi múzeum kezdeti évtizedeiben Laczkó Dezső és Rhé Gyula érdeklődésének megfelelően elsősorban régészeti múzeumként működött. Gyűjtöttek természetesen néprajzi és történeti emlékeket is, mint például a megszűnő céhek tárgyi anyagait vagy az 1919-es időszak plakátjait, de a régészeti kutatások voltak igazán fontosak. Nagy László szintén ebben az irányban működött. Régészeti kutatásait veszprémi évei alatt a kezdetektől folyamatosan végezte, még a háború sem akadályozta a feltárásokat.⁷ Mindjárt a múzeumba kerülésekor bevonta őt Rhé Gyula a régészeti munkába, a megye településeinek bejárást kapta feladatul, megalapozva ezzel a muzeológus számára nélkülözhetetlen helyismeretet. Aztán jöttek az ásatási feladatok, elsőnek a várpalotai népvándorlás kori sírok feltárása. 1934-ben közösen tárták fel Királyszentistván határában a Csatári-malom mellett a középső bronzkori mészbetétes edények népének temetőjét. Az 53 hamvasztásos sír mellett rézkori, bronzkori és Árpád-kori települési objektumokat is találtak. A dokumentáció hiányosan maradt meg, de az ásatási fotók üvegnegatívokon megőrződtek.⁸ Ez az első tétel a fotónegatívokat nyilvántartó leltárkönyvben, melyet Nagy László kezdett vezetni. A temető anyagát Bóna István dolgozta fel,⁹ publikációja révén talán ez a nemzetközi szakirodalomban legtöbbet említett Veszprém megyei leletanyag. Engedtessek meg egy személyes megjegyzés ezzel a feltárással kapcsolatban. Sok évvel később kábelfektetés miatt leletmentést kellett végezni a Királyszentistvánból Solyba vezető út mellett. Egy addig ismeretlen neolitikus települést tártam fel, de a lényeg, hogy tovább haladva elértem a bronzkori ásatási területet is. Rhé Gyula rendkívül jó rajzos dokumentációt készített, azonosítható volt a másodjára is feltárt sírgödör. A sír természetesen üres volt, hiszen annak idején a leletet a múzeumba szállították, de különös érzés volt ott dolgozni, az elődök keze nyomát érezni.

A következő jelentős ásatásra 1937-ben került sor Nagydém–Középrépusztán. Ennek előzménye az volt, hogy Rhé Gyula 1936-ban leletmentésként feltárt egy kora vaskori sírt. A lelet jelentőségére tekintettel a következő évben Nagy László megkezdte – immár egyedül – a temető feltárását, 22 további hamvasztásos sírt talált. A temető anyagát 1939-ben közreadta.¹⁰ A dokumentáció

⁷ KISS 1965

⁸ A leletanyag a veszprémi múzeumban 54.51.1-925. leltári számon található meg.

⁹ BÓNA 1975. 232–239.

¹⁰ NAGY 1939

írásos része nem maradt fenn, rendelkezünk viszont sok jó minőségű ásatási fotóval. Vannak továbbá eredeti feljegyzések és fotók a kerámia restaurálásáról.¹¹ Közbevetőleg megjegyzem, hogy a múzeum 1933-ban új fényképezőgépet szerzett, nyilván Nagy László kezdeményezte a beszerzést. Ez a feltárás is jól ismert a nemzetközi régészeti szakirodalomban. Az 1937. évről készült jelentés szerint folyamatosan figyelemmel kísérték a Szent László-templom környékén a Viadukt építési munkáit, XVI–XVIII. századi férfi és női viseleti emlékeket, ékszereket találtak. Jelentős munka folyt 1938 elején, mégpedig Veszprém egyik fontos lelőhelyén, a veszprémvölgyi kolostor területén a város megbízásából, írségmunkások bevonásával. A cél az apácakolostor kiterjedésének meghatározása volt. Ismert, hogy a XI. század elején alapított kolostorba a XIII. században ciszterci apácák költöztek, majd a XVIII. században jezsuita templom épült a középkori helyén. Nagy László a kolostor legutolsó, XV. századi épületének részletét tárta fel, egy szabálytalan négyzet alakú udvart és körülötte néhány helyiséget. A feltárás közöletlen.

A középréppusztai feltárás, vaskori urnasírok

¹¹ A leletanyag 63.15.1-68, 79-87, 91-99. leltári számon található a veszprémi múzeumban.

A jezsuita templom műemléki helyreállítása kapcsán 1998 és 2002 között folyt ismét feltárás a lelőhelyen Juan Cabello, Fülöp András, Koppány András és Bodó Balázs vezetésével, majd 2010-ben Koppány András vezetésével.¹² Feltárták a kolostor első templomát, egy egyenes szentélyzáródású épületet és az ehhez hozzáépített gótikus templomot, valamint a kolostor temetőjét és tisztázták a kolostorépület építési periódusait. E két feltárás során napvilágra került falakat ma együtt látjuk a jezsuita templom mellett.

Mezőkomáromban (korábban az Enyingi járás Veszprém megyéhez tartozott) az újkőkorban, a kora bronzkorban és a kora vaskorban lakott nagy őskori település feltárását 1939-ben kezdte és 1942-ben folytatta. Erről az ásatásról sem maradt fenn az ásatási napló, nagyon hasznosak azonban az eredeti rajzok, melyek talán valamilyen kiállítási célra felkasírozva találhatóak, és természetesen itt is vannak fotók.¹³ Az 1942. évi ásatás során a közelben feltárta egy XVII–XVIII. századi temető néhány sírját is jelentős néprajzi vonatkozású viseleti tárgyakkal.

Az 1943. év ásatási szempontból nagyon fontos év volt annak ellenére, hogy a háború már évek óta folyt. A múzeumi munkajelentésből tudjuk, hogy nem saját kezdeményezésű kutatásokról van szó, hanem katonai építkezés, tereprendezés, útépités volt az oka. Tavasszal Szentkirályszabadja–Romkúton egy jelentős római villa 3 épületét kutatta Nagy László. A lelőhelyen újkőkori, rézkori, népvándorlás és Árpád-kori leletek is előkerültek.¹⁴ A munkaerőt a táborparancsnokság bocsátotta rendelkezésre, a fotók alapján látszik, hogy a repülőtéren építésére kirendelt munkaszolgálatosok végezték a földmunkát. A római kori villát Thomas Edit ismertette a pannoniai római villákat feldolgozó könyvében.¹⁵

1943 őszén Zircen a kistemplom mellett és a mostani MOL kút helyén az Árpád-kori királyi udvarház kutatása folyt. Ezt a munkát tereprendezés és útépités indokolta, Endrédi Vendel apát és Zirc község finanszírozta. Egy 20 m hosszú, félköríves szentélyzáródású Árpád-kori templom, a templom körüli temető 13 sírja, a temető kerítése és két középkori épület került elő. Erről az ásatásról sincs írott dokumentáció, érdekesek azonban a fennmaradt rajzok.¹⁶ A feltárást Koppány Tibor publikálta.¹⁷ A templomot Kralovánszky Alán 1982-ben újra feltár-

¹² HÉCZEY-MARKÓ–KOPPÁNY 2015.

¹³ A leletanyag 55.1304-1-4. és 56.100.1-306-1. számon található a veszprémi múzeumban, közöletlen.

¹⁴ A leletanyag leltári száma: 55.240.1-1325.

¹⁵ THOMAS 1964. 118–122. o.

¹⁶ A leletanyag több részletben van beletárolva: 55.501.1-8., 55.504.1., 55.519.1-3., 56.48.1-2., 63.225.1-3.

¹⁷ KOPPÁNY 1972.

ta. Az ásátás eredményei alapján az épület építéstörténetét a következőképpen rekonstruálta: a X. század végén – XI. század elején fatemplomként épült meg, majd a XI. században kőtemplommá építették át, ez volt Veszprém megye legkorábbi kőtemploma. A ciszterci kolostor alapítása után ez a királyi kápolna az apátsági jobbágyfalu plébánia-templomaként működött tovább.¹⁸ Várpalotán 4 avar sírt tárt fel Nagy László még 1943-ban katonai építkezés területén egy nagy kiterjedésű temetőből, ahol korábban is végeztek már feltárásokat. Nagyobb kutatásra ekkor nem volt lehetőség.

Végül Nagy László utolsó nagy ásátása veszprémi évei alatt az 1948-ban kolégájával, Mészáros Gyulával együtt Farkasgyepűn feltárt késő bronzkori halomsír volt. A halom 2 m magas, 20–25 m átmérőjű, benne 15 hamvasztásos sírral. Feltártak még a halom mellett egy másik, kövekkel határolt hamvasztásos sírt is.¹⁹ A töredékesen fennmaradt ásátási dokumentáció a kor színvonalát meghaladó feltárási módszerekről tanúskodik. Megmaradt a halom felmérésének rajza és rendkívül érdekes a felmérésről készült fotósorozat. A feltárás maga közöletlen maradt, ennek ellenére a leletanyagot a szakirodalomban gyakran említik.

Adattári források alapján a nagy ásátások mellett folyamatosan végzett Nagy László leletmentéseket, ment a megyébe gyűjtőutakra is. Ilyen volt például 1934-ben csöglei és egeraljai útja, vagy papkeszi bronzkori leletei. Veszprém területén a 30-as években többször kerültek elő bronzkori sírok, főleg a Dózsavárosban, az Arany János és Széchenyi utca sarkán késő bronzkori sírt, a Nándor-telepen (ma József Attila utca) pedig X–XII. századi vasolvasztó kemencéket tárt fel. A háború miatti katonai munkák is adtak feladatot, Kádártán óvóárok ásása közben római kori falakat találtak, a Kálvária-dombon a háborús romok eltakarítása közben a Szent Miklós-templom mellett egy Árpád-kori sírt.

Ha összefoglalóan értékelni akarjuk Nagy László régészeti munkáját, akkor elsősorban a feltárási módszerét kell kiemelni. A fennmaradt fotók és rajzok alapján látszik, hogy szakított a korban szokásos kutatóárkos módszerrel és nagyobb felületek feltáráására törekedett. Rendkívül precíz volt, a rajzai mérnöki pontosságról árulkodnak, felülnézeti és metszetrajzokat is készített. Különösen jó érzéke volt a fotózáshoz, korszerű gépeket használt és jól használható képeket készített. Fontosnak tartotta a műszeres felméréseket akkor, amikor ez még nem volt általános. Feltárási módszerének korszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az 1949-ben Budapesten rendezendő régészeti világkongresszus számára a farkasgyepűi ásátását kiválasztották bemutató ásátásnak, őt magát pedig

¹⁸ KRALOVÁNSZKY 1985. 353–360. o.

¹⁹ Leltári számok: 55.115.1-20., 55.117.1-18., 55.285.1-15., 55.286.1-60.

felkérték a beszámolóra. Erről Nagy Lászlónak az alispánhoz küldött jelentéséből tudunk. „Helyszíni tájékozódás alapján iktatta be dr. Párducz Mihály egyetemi tanár ur a nemzetközi régészeti kongresszus főtitkára a farkasgyepüi temetkezési halmok további rendszeres feltárását mint bemutató ásatást az 1949. évi nemzetközi régészeti kongresszus programjába, bizott meg azzal, hogy az ásatás módszerét, leleteit a nemzetközi kongresszus tagjai előtt ismertessem és a kongresszus kiadványában közöljem.”²⁰ A kongresszusra egyébként 1949-ben természetesen a magyarországi politikai változások miatt már nem kerülhetett sor.

A fennmaradt töredékekből ítélve mindig alaposan dokumentálta feltárásait, de sajnos nem minden maradt meg. Hiányoznak az ásatási naplók és a rajzok is csak kis részben található meg a régészeti adattárban. A fotónegatívek azonban szerencsésen teljes mértékben megőrződtek. Az írott dokumentáció következetes hiánya azt sejteti, hogy az 1949-es fegyelmi eljárás során az ásatási feljegyzéseit is lefoglalhatták egyéb irodai anyagaival együtt. A múzeumtörténeti adattárban található egy fogalmazvány, Nagy Lászlónak a *Veszprémi Hírlap* 1934. december 23-án, *A múzeumi munka* címen megjelent cikkének kézírata, melyben kifejti nézeteit az ásatások végzését illetően. Néhány idézet álljon itt a fentiek bizonyítására: „A múzeumi anyag felszínrehozatalának kétségkívül egyik legismertebb és legmegfelelőbb módja az ásatás. Több száz esztendő múltja van már ennek a gyűjtési eljárásnak. A renaissance sóvár humanistái így hozták felszínre a klasszikus ókor remekeinek nagy részét, Napoleon egyiptológusai a fáraók birodalmának titokzatos hieroglifáit, de szakszerű módszerei csak az utolsó évtizedekben fejlődtek ki.

A múlt század harmadik negyedében a legendás Trója fanatikus rajongója a világhírű amatőr Schliemann is felbecsülhetetlen tudományos eredményeket tett még örökké hozzáférhetetlenné kevésbé szakszerű ásatásaival. Hiába a módszeres ásatás tandíjpenzét meg kell fizetnie az emberiségnek!

...A szakszerű ásatásnak – ismétlem – a remélhetőleg előkerülő kincsnél sokkal nagyobb kincs a tudományos eredmény, amely a várható leleten kívül az un. leletkörülmények alapos megfigyelésén múlik...

A szakszerű ásatást alapos munkával kell előkészíteni. A föld a régésznek sem nyújtja »kincseit« olcsón. Mindenekelőtt a véletlenül, vagy a rendszeres felszíni kutató munka alapján előkerült leleteket kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a terobe vett ásatással a felszínre kerülhető emlékek jellegére és korára következtetést vonhassunk. Az ásatás módját tudniillik nemcsak a kutatásra indító leletek kora, de előre sejthető körülményeik is más és másképpen szabják meg...

Az ásatás előkészületéhez tartozik a feltáráshoz készített leletanyag megvizsgálásán kívül a környék alapos geológiai és földrajzi szemügyre vétele.

²⁰ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/7031

A nagyobb szabású klasszikus ásatásoknál több szakember együttműködésére, kooperációjára van szükség. Alig nélkülözhető a mérnök, aki az anyag feldolgozásához később annyira fontos méréseket, térképezést végzi, az épület ásásnál a munkásokat irányítja, a geológus, aki a föld rétegződését, színeződését és annak okait, természetes vagy mesterséges eredetét figyeli, az antropológus, aki az embertani méréseket eszközli. Különösen fontos szerep hárul minden ásatásnál a fényképészre, aki a feltárás egyes lényeges mozzanatait, a leletek fekvését rögzíti meg.

...Az első és legfontosabb cél sírmező és telepásásnál egyformán a sírok fekvésének, esetleges rendszerének, az épületfalak irányának megállapítása. Ügynevezett kémárcok vagy leszínelte földfelületek (színelés) segítik a régészt ebben a törekvésében. Sűrűbb rendszerű sírmező vagy telepásásnál a keskenyebb 1–1.5 m. széles kémárcok is célravezetőek, rendszertelenebb és ritkább fekvésű, különösen őskori temető és telepek feltárásánál a jóval szélesebb 4–5 méteres földfelületek leszínelése a megfelelőbb. Egésze sajátos eljárásra van szükség a halomásásnál.

... Minél régebbi a feltárandó kultúra, természetesen annál nagyobb jelentősége van annak, hogy a rétegek letakarítása és átvizsgálása közben az ásatás vezetője minden fontos körülményt megfigyeljen, minden a laikus előtt jelentéktelennek látszó leletet megmentsen. A régészeti és antropológiai leleteken kívül gondolnia kell pl. a feltárandó kultúra növényzetének és állatvilágának emlékeire is. Össze kell gyűjtenie a legkisebb széndarabkákat, melyekből az egykori flórára, az állati csont hulladékot, amelyről a hajdani faunára vonhat majd fontos következtetéseket. Néha bizony egy darab csontnak vagy széndarabkának nagyobb jelentősége lehet a tudomány szempontjából, mint egy fazék aranypénznek vagy ismert típusú ékszerletnek.”²¹

A fenti idézet jól szemlélteti Nagy László ásatási módszereit, felfogását. A 30-as években leírt elvek lényegében ma is érvényesek. Ugyanebben a cikkben ír Nagy László arról a harcról is, melyet a múzeumok állandóan viselnek a gyűjtőkkel, leletrongálókkal szemben.

Úgy tűnik az eddigiekből, hogy a régészeti kutatás volt Nagy László igazi hivatása, de ez nem teljesen igaz. A néprajz is foglalkoztatta, a veszprémi kismesterségek érdekelték elsősorban, azok munkaeszközeit, munkamódszereit tanulmányozta.²² A tobakos mesterség kutatása miatt tanulmányutakat tett Erdélybe és a Balkánra, 1938-ban három hetet Bulgáriában töltött, 1939-ben pedig Jugoszláviában, Görögországban járt. Néprajzi gyűjtéséből tudjuk, hogy rengeteget utazott, utazásai során alkalma nyílt a meglátogatott vidék régészeti helyzetének feltérképezésére.

²¹ *Veszprémi Hírlap*, 1934. dec. 23. Dr. Nagy László: A múzeumi munka. 3–5. o.

²² NAGY 1940.

Régészeti és néprajzi tevékenysége mellett meg kell említeni a könyvtárosi munkáját is. Igazgatósága alatt a múzeum és könyvtár még egy intézményként működött, és a könyvtárat lényegében Nagy László szervezte valódi könyvtárrá. Katalogizálta a könyveket és átgondolt állománygyarapításba kezdett. Utolsó veszprémi éveiben igen komoly könyvtárszervező tevékenységet folytatott. Könyvkiállítást szervezett, valamint megkezdte a múzeum és a könyvtár szétválasztását. Az ő érdeme a körzeti könyvtár megszervezése.

Amikor azt látjuk, hogy feltárásai közül csak a középrépáspusztai temető feldolgozása jelent meg aktív éve alatt, akkor figyelembe kell venni, hogy egyszerre több szakterületen dolgozott, és mindegyikben eredményesen. Sokoldalú képzettségén és jó előtanulmányain túl a kor színvonalánál jobb módszereinek kialakításában segítségére volt nyelvtudása, szakirodalmi olvasottsága, külföldi tanulmányútjai. Olvasottságára példa egy 1936-ból való felszólítás, melyben visszakérlik tőle G. Childe Danube in Prehistory című művét,²³ ami arra utal, hogy az 1928-ban megjelent, és akkor nagyon újszerűnek számító könyvet ismerte és olvasta, ráadásul a korban szokatlan módon angolul. Akkoriban a német volt a régészet szaknyelve, angolul kevesen olvastak.

A farkasgyepői bronzkori halom feltárása

²³ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/4969

Utazásairól pedig tanúskodnak az adattárban fellelhető fotói. A kutatóknak ahhoz a típusához tartozott, akik rendkívül aprólékos adatgyűjtést végeznek, és nehezen nyilvánítják befejezettnek a munkát. Ezt jól tükrözi az említett, a 30-as években folytatott néprajzi kutatása. A tobakos mesterség leírása 1971-ben még megjelent, de a tervezett folytatást a céhadatokról, céhtörténetről csak halála után, 1984-ben a kézírata alapján adták ki a *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményeinek* szerkesztői. Kéziratban maradt egy másik nagy munka, a bronzkori leletek feldolgozása. A veszprémi és királyszentistváni bronzkori temetők anyagának feldolgozását még Rhé Gyula kezdte el a vármegyei monográfia számára. Ravatala mellett a Nemzeti Múzeum igazgatója Nagy Lászlónak adta tovább a feladatot. A kéziratot végül elkészítette, de az nem jutott nyomdába. Ez valószínűleg nem rajta múltott, a monográfiából nem lett semmi. Igazgatósága első éveiben a gyűjtemények rendezésére koncentrált, aztán jöttek a nagy ásatások, majd a háború mindent megváltoztatott. Olyan feladatokat kellett ellátnia, melyek eltávolították a szakmai munkától. Gondoskodnia kellett a múzeum légmentes védelméről, a 2. emeletet ki kellett üríteni, ami azt jelenti, hogy lebontották a kiállítást, továbbá a Bakonyi házát is ki kellett üríteni tűzveszélyessége miatt. Óvóhelyet kellett berendeznie és küzdenie az ellen, hogy kórház céljára igénybe vegyék a múzeum épületét. Mindehhez bejelentkezett még a történelem is. Dr. Csányk Dénes, a zsidók zár alá vett műtárgyainak kormánybiztosa megbízottjának rendelte Nagy Lászlót. Feladata volt mint szakértőnek a leltározó bizottsággal megtekinteni a nagypolgári zsidó lakásokat, hogy az ottani műtárgyakat leltárba vegyék. Siófokon, Enyingen, Pápán végzett helyszíni szemlét szakértőként és jelölt ki bútorokat beszállításra. Jelentésében olvasható, hogy ezekbe a lakásokba német tisztet szállásoltak el, akik megnehezítik a bizottság munkáját.²⁴ Közben a könyvtárban található, zsidó szerzőjű könyveket is számba kellett venni. A sors fintora, hogy egy év múlva már a fasiszta kiadványokat kellett lajstromoznia. Szakaszosan katonai szolgálatra rendelték már 1940-től, 1943 decemberétől bevonult a légvédelmi központhoz, 1944. június 1-jén szerelt le. Mivel helyben volt szolgálatban, a múzeum adminisztrációs feladatait továbbra is ellátta, de tudományos munkát nyilván ez idő alatt nem végezhetett.

Nagy László háborús éveivel kapcsolatban felbukkant egy érdekes dokumentum, mely szerint az alispán engedélyezi Nagy Lászlónak 1942. március 27-től április 15-ig a kért szabadságot, hogy magyarországi múzeumok anyagát tanulmányozza, mielőtt Oroszországba indulna állami kiküldetésre a Nemzeti Múzeum főigazgatójának rendelkezése alapján néprajzi és őstörténeti kutatások

²⁴ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5694

végzésére.²⁵ Az alispánhoz írt április 13-i kérvény fogalmazványából, melyben kéri három hónapra a múzeumigazgatói feladat alóli felmentését, látjuk, hogy pontosan miről is van szó.²⁶ A Vallás és Közoktatásügyi minisztertől kapott megbízást arra, hogy Ukrajnában a megfelelő német szervezetekkel kötött megállapodás értelmében magyar vonatkozású tudományos kutatásokat végezzen. Emiatt három hónapra felmentették a katonai szolgálat alól. A Reichsamt für Vorgeschichte vezetője táviratilag utasította, hogy április 16-án Berlinbe utazzon. Az említett hivatal eredetileg Német Őstörténeti Társaság néven működött a század elejétől neves régészek szervezésében, a német településrégészeti iskolának a germán ideológiától erősen áthatott szellemében. A 40-es évekre a Társaság Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte néven már betagozódott az Amt Rosenbergbe, a náci kulturális felügyeleti hivatalba, amelynek feladata volt többek között a zsidó vagyon rekvirálása – és a háború idején a megszállt területek múzeumainak kifosztása.

Magyar vonatkozása is van a Reichsbund működésének. A Magyar Nemzeti Múzeum vezetője kihasználta a lehetőséget, és a hivatallal való együttműködés keretében 1941/42 fordulóján két neves régészt, László Gyulát és Fettich Nándort küldte Kijevbe magyar őstörténeti kutatások végzésére. E misszió története jól ismert, feldolgozott.²⁷ Eredetileg egész éves kutatásról volt szó, végül egy hónapot maradtak december közepétől január közepéig. Nyilván ennek az akciónak a folytatásaként szerveződött áprilisban Nagy László útja. Néhány évvel ezelőtt Katharina Krall német történész megtalálta Nagy László nevét a német hivatal archívumában. Nincs adat arról, hogy milyen munkát végzett Nagy László Kijevben, csupán László Gyulának hozzá írt leveléből derül ki, hogy júliusban már visszaérkezett.²⁸ A Nemzeti Múzeum két régészének kijevi missziója köztudott régészeti szakmai körökben, de az, hogy Nagy László is járt ott, eddig nem volt ismert.

Külön kell szólni azokról az erőfeszítéseiről, melyeket a gyűjtemény megvédésére tett a háború alatt és közvetlenül utána. Nagy részben neki köszönhető, hogy a múzeum anyaga jelentősebb károk nélkül átvészelte azt az időszakot. Mindezt nagyrészt egyedül végezte, mert ugyan 1941-től Mészáros Gyula személyében volt munkatársa, de őt behívták katonának, a fronton volt, fogságba esett, és csak 1947-ben tért vissza. Csupán a múzeumban lakó vármegyei altiszt, Dabronaki János és felesége állt rendelkezésre a leletek ládába csomagol-

²⁵ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5393

²⁶ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5401

²⁷ Fodor István: Magyar régészek a háborús Kijevben. Fettich Nándor kijevi naplója és László Gyula naplótöredéke. Magyar Nemzeti Múzeum Budapest, 2018.

²⁸ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5437

lásánál. A múzeumi gyűjtemény értékesebb részét és a leltárkönyveket a bank páncéltermében helyezte el 1944-ben és a vár egyik épületének pincéjében, de menekített műtárgyakat szekérrel a szentgáli tanyákra is. Szépalmán tárt fel egy bronzkori halomsírt 1944 nyarán, e munka során utalt rá, hogy a Bakonyban keres menekítési helyet.

A háború után közvetlenül a múzeum pincéjében ládában elhelyezett könyvtári és múzeumi anyag nem volt biztonságban. A múzeum környékét súlyos bombatalálatok érték, a múzeumépület is megsérült. Egy a polgármesternek címezett, 1945. április 8-án kelt levélből kiderül, hogy a bejárat nem zárható és az ablakok egy része bedeszkázatlan, ezért rendszeresen bemásznak az épületbe és fosztogatják a ládákat.²⁹ Két őrt rendeltek a múzeumhoz a további károk megakadályozására, és velük együtt Nagy László is éjjel-nappal az épületben tartózkodott.³⁰

Komoly munkát jelentett az épületkárok felmérése. Megsérült a tetőzet, leomlottak belső válaszfala, a teljes vakolat, megsérült a víz- és csatornarendszer, tönkrement a világítás, a bútorzat. Nem kisebb az az erőfeszítés sem, melyet Nagy László az újjáépítésért tett. Állami segítyből történt a felújítás, az elhúzó-dó kifizetés miatt az infláció az összeget folyamatosan növelni kényszerítette. A munkát lassította, hogy se kivitelezőt, se építési anyagot nem lehetett szerezni. A múzeum felújítására végül csak 1947–48-ban került sor, tanulmányi raktárat és irodákat alakítottak ki az első emeleten, majd megkezdődik a Bakonyi ház újjáépítése. A múzeum ekkor még nem látogatható, a belső munkák nem fejeződtek be, a múzeumi anyag nagyrészt még ládában van, a könyvtár viszont 1946-ban már részlegesen üzemelt. Nem csak az épületet kellett helyrehozni, hanem a berendezést is, és főként foglalkozni kellett a műtárgyakkal. Revíziót kezdtek, de a legfontosabb műtárgyvédelmi okokból a kényes tárgyak gondozása volt. Faanyag hiányában régi szekrények átalakításával és meglévő deszka felhasználásával szekrényt ácsoltak, hogy a textilgyűjtemény kikerülhessen a ládákból. E gyakorlati teendők mellett a múzeum nem kerülhette el a politikai változásokat sem. Megkezdődött a vármegyei tulajdonban lévő múzeum államosításának előkészítése, valamint a múzeum és könyvtár szétválasztása.

Nagy László igyekezett beilleszkedni az új rendszerbe. A könyvtár átszervezése mutatja, hogy teljes mértékben megértette az új irányt, a közművelődés szolgálatát. Könyvkiállítást szervezett a felszabadulás óta megjelent kiadványokból a veszprémi művelődési napok keretében, Gorkij-kiállítást készített a könyvtárban. A múzeumi munkában is megjelent ez a felfogás, falusi vándor-

²⁹ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5746

³⁰ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/5752

múzeumot tervezett, ládában szállított leletekkel, előadással kísérvé. Ez teljesebben összhangban van a ma kedvelt bőrröndmúzeummal. Sőt, múzeumigazgatói értekezleten 1948-ban tartott beszédében munkaverseny indítását javasolta a múzeumok számára. Mindezek ellenére személye politikailag nem volt kívánatos. Érződik ez az 1945. és 1946. évről írt jelentésének hangnemében, mint ha támadások ellen védekezne, amikor felsorolja érdemeit, a múzeumba való katonai beszállásolás megakadályozását, az alispánnak való ellenszegülést a gyűjtemény Németországba szállítása ügyében, a háborús károk elhárításáért tett erőfeszítéseit.³¹ Azonnali hatályú felfüggesztésének indoka múzeumi tárgyak hiánya volt. Ez egyértelműen koholt vád annak fényében, amilyen gondadal vigyázta Nagy László a gyűjteményt a háború alatt és után. A még be nem fejezett revízió egyébként is értelmezhetetlenné tette a vádat. A felfüggesztésre utasító távirat a Nemzeti Múzeum Tanácsának elnökétől érkezett, ekkor személyi ügyekben a Vallás- és Közoktatási Minisztérium képviselőjében az járt el, az épület helyiségeinek lepecsételését és a hiányok felmérését már az alispán megbízásából dr. Rajnai Gyula jegyző végezte, tehát az ügy helyben folyt. A költségvetési beszámoló alispán általi többszöri elutasítása és igazoló jelentések követelése³² is helyi konfliktusra utal. A dolog váratlanul történt, hiszen 1949. január 29-én a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter a vidéki múzeumok államosításának előkészítése ügyében javasolta Nagy Lászlót a szervezési munkákba való bevonásra, tehát akkor még megbízhatónak minősült.³³

A veszprémi múzeum történetében hangsúlyozottan nagy szerepet játszottak az alapítók, Laczkó Dezső és Rhé Gyula. Nagy Lászlót is közejük kell sorolnunk, velük együtt kell említenünk, mert ugyanúgy kiváló régész volt, mint elődei, és ugyanúgy jelentős szerepet játszott az intézmény megszervezésében. Tizenhárom évi igazgatósági (1936–1949) alatt nagy tekintélyre tett szert szakmai körökben, pályája csúcán volt, amikor 1949-ben elbocsátották.

IRODALOM

BÓNA István (1975): *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*. Archaeologia Hungarica, Series nova 49. Budapest, Akadémia Kiadó.

GYURICZA Anna – KÓPHÁZI Ferencné (2002): Nagy László. In: BODÓ Sándor – VIGA Gyula (szerk.): *Magyar múzeumi arcképcsarnok*. Budapest, Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó. 644–645. o.

³¹ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/6457

³² LDM Múzeumtörténeti adattár 71/7358

³³ LDM Múzeumtörténeti adattár 71/7218

- HÉCZEY-MARKÓ Ágnes – KOPPÁNY András (2015): A veszprémvölgyi apácakolostor feltárásának legújabb eredményei. *Archaeológiai Értesítő*, 140. 265–281. o.
- KISS Ákos (1965): A veszprémi Bakonyi Múzeum régészeti tevékenysége 1903–1955 között. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 4. 47–57. o.
- KOPPÁNY Tibor (1972): XI. századi királyi udvarház maradványai Zircen. Die Überreste eines königlichen Freihofes aus dem 11. Jahrhundert in Zirc. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 11. 139–147. o.
- KÓHEGYI Mihály – SZABÓ Géza (1996): Wosinsky Mór szakfelügyelői tevékenysége és a századforduló vidéki múzeumai. *Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve* 19. 9–47. o.
- KŐSZEGI Frigyes – KRALOVÁNSZKY Alán (1979): In memoriam dr. Nagy László (1904–1978). *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 14. 7–10. o.
- KRALOVÁNSZKY Alán (1985): A veszprémi és zirci templomok kutatásának újabb eredményei. In: FODOR István – SELMECZI László (szerk.): *Középkori régészetünk újabb eredményei és időszerű feladatai*. Budapest, Múvelődési Minisztérium Múzeumi Osztálya és Magyar Nemzeti Múzeum.
- NAGY László (1939): A középrépáspusztai (Veszprém megye) kora-vaskori temető. Das früheisenzeitliche Gräberfeld von Pusztá Középrépas (Komitat Veszprém). *Folia Archaeologica*, 39–57. o.
- NAGY László (1940): Adatok a magyar csutora és csutorás mesterség eredetéhez. *Veszprémvármegyei Füzetek* 3.
- NAGY László (1971): A veszprémi tobakok. Egy bőrkészítő kismesterség és művelői a XVIII–XIX. században. Die Tobaken aus der Stadt Veszprém. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 10. 189–240. o.
- NAGY László (1979): A tűzikutya és holdidol kérdése magyarországi leletek alapján. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 14. 19–73. o.
- NAGY László (1984): A veszprémi tobakok. Die Tobaken aus der Stadt Veszprém. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 17. 501–530. o.
- SCHREIBER Rózsa (1979): Nagy László 1904–1978. *Archeológiai Értesítő*, 1979/2. 275. o.
- THOMAS B. Edit (1964): *Römische Villen in Pannonien. Beiträge zur pannonischen Siedlungsgeschichte*. Budapest, Akadémiai Kiadó.